

כשרות החלב בימינו*

פתיחה

- א. חלב טרפה
- ב. ניתוחי פרות
- ג. טרפה אין לה היתר
- ד. סיכום

פתיחה

בדברים שלהלן ננסה לדון בטענה, שבימינו אסור לשתות חלב מכיוון ש-20%-15 מהפרות הן טרפות, וחלב מטרפה אסור. בעבר בעיה זו לא הייתה קיימת, בגלל שחלבו כל פרה בנפרד לכן דנו על כל פרה בנפרד ומדין 'ביטול ברוב' אמרו כי רוב הפרות אינן טרפות. אך היום כשחולבים פרות באמצעות מכון חליבה וכל החלב מעורבב מיד, צריך לראות את התערובת כתערובת של לח בלח וצריך ביטול בשישים, ו-20%-15 זה רחוק מכך.

ראשית, יש להקדים ולומר: כשם שאסרה התורה לאכול בשר בהמה טרפה, כך אסרה התורה את שתיית חלבה ובאופן זה פסק רבי יוסף קארו בשו"ע (יו"ד סימן פא סעיף א) להלכה. כלומר, אם ידוע לנו בוודאות שבהמה מסויימת הינה טרפה, כשם שהבשר שלה יהיה אסור באכילה כך גם החלב שלה אסור בשתייה.

הגדרת הידיעה, של היות הבהמה טרפה, צריכה להיות כזו שתואמת להגדרה ההלכתית שבהמה זו עתידה למות מחמת הפציעה; לשם דוגמא: בהמה שהותקפה על ידי בעל חיים טורף, נקראת בלשון חז"ל 'דרוסה'. בנוסף לטרפה משום 'דרוסה', אנו למדים בגמרא שיש סוגים נוספים של טרפה שלא מפורשים בתורה והם 'הלכה למשה מסיני'. מכל מקום, העובדה שיש אחוז סטטיסטי של טרפות בעדר מסויים, לא מחייבת מציאות של בהמה טרפה באותו העדר - נרחיב על כך בפרק א'.

א. חלב טרפה

כפי שנאמר לעיל, חלב טרפה אסור בשתייה. אולם, למרות שחלב של הרבה פרות מעורב יחד, וסטטיסטית מסתבר שמעורב שם חלב טרפה אף על פי כן אין לחשוש לשתיית החלב בימינו. ניתן להציע שתי סיבות לכך:

א. סיבה ראשונה לכך היא 'רובא דליתא קמן' - משום שאנו עוסקים ברוב שאינו לפנינו ולמעשה מדובר במציאות אשר נוהגת בעולם בדרך כלל, לא שייך ברוב זה המושג של ביטול ברוב, בגלל שאין ודאי איסור לפנינו - למרות שיש ודאות סטטיסטית, אין ודאות במציאות.

נבאר דברינו: ככלל, כאשר קבעה התורה שיש ללכת אחרי הרוב לא הייתה כוונה שנשתמש בכללי הסטטיסטיקה. בסוגיות הש"ס אנו מוצאים שני סוגים של רוב: רובא דאיתא קמן ורובא דליתא

*מאמר זה נערך מתוך תשובה שנתפרסמה בשו"ת מראה הבזק חלק ז והיא נכתבה ע"י הרב ארי סט, רבו של קיבוץ סעד, בתאום עם הרב משה ארנרין והרב יוסף כרמל, ראשי כולל ארץ חמדה.

1. זו גם הטרפה היחידה שמפורשת בתורה.

קמן. ברובא דאיתא קמן מדובר על מקרה בו יש לפנינו תערובת מוגדרת של אסור ומותר, כאשר יש לנו ידיעה ודאית על כמות המותר וגם ידיעה ודאית על כמות האיסור. דין זה נלמד בגמרא (חולין יא ע"א) מהפסוק: "אחרי רבים להטות". במקרה כזה יש צורך לנהוג על-פי כללי ביטול ברוב שנקבעו בהלכה (שו"ע יו"ד סימן צח, קט). לדוגמה, חתיכת בשר נבלה שנתערבה עם עוד חתיכות מותרות, החתיכה האסורה מתבטלת ברוב של חד בתרי, ואם יש רוטב אז יש צורך בביטול בשישים, כיוון שביטול של תערובת לח בלח אינו ברוב אלא בשישים.

לעומת רוב זה, ברובא דליתא קמן אנו לא דנים על תערובת ודאית של אסור ומותר לפנינו, אלא אנו שואלים עצמנו אם המונח לפנינו שייך לרוב הנורמטיבי והטבעי שקיים בעולם, או אולי הוא חריג השייך למיעוט. רש"י (שם) מסביר שמקורו של דין זה הוא מאותו הפסוק, או מהלכה למשה מסיני. לדוגמה, רוב הבהמות אינן טרפות, ולכן מותר לשתות את החלב של הבהמה שנחלבה. וכן, רוב נשים אינן איילוניות ורוב גברים אינם סריסים, ולכן יבם קטן שבא על יבמה קטנה ימשיכו לחיות זה עם זה, ואין אנו חוששים שמא ימצא הוא סריס או היא איילונית, ונמצא שבא על אשת אחיו שלא במקום מצווה.

בש"ס, אין מקום שבו התייחסה הגמרא בסוגיות של רובא דליתא קמן לשאלת ביטול ברוב. ניתן לומר שזה בגלל שהגמרא דנה בסוגיות אלו תמיד על פרט ספציפי, ושואלת לגביו אם הוא חריג או שייך לרוב מסוגו שבעולם ובטבע. ברם, נראה כי באופן מהותי אין מקום לשאלת הביטול ברוב כאשר אנו עוסקים ברובא דליתא קמן, בגלל שאין ודאות של איסור לפנינו. יש להוסיף כי בעלמא דנו האחרונים אם הכרעה מכוח רוב היא הכרעה ודאית, או שגם אחרי ההכרעה הספק נשאר, אלא שהוא מוכרע הלכתית. רבי עקיבא איגר (תניינא קח) כותב שלגבי טרפה מוכח מהגמרא שהי כוודאי. כך משמע גם מדברי רבי משה סופר (שו"ת "חתם סופר" ד אבה"ע ב סימן קמז), שלמרות שבתחילת סוגיית הגמרא בחולין הגמרא מסתפקת וחושבת שרובא דאיתא קמן הוא רוב טוב יותר מרובא דליתא קמן, ואי אפשר ללמוד את השני מן הראשון בקל וחומר (בגלל שברובא דאיתא קמן יש היתר ברור ומוגדר לפנינו), הרי שלמסקנת הגמרא רובא דליתא קמן הוא טוב יותר מרובא דאיתא קמן וזאת בגלל שאין לפנינו בוודאות איסור². באופן זה, רבי שמעון שקופ ב"שערי יושר", מסביר את רובא דאיתא קמן כהוראה התנהגותית, לעומת רובא דליתא קמן, שהוא בירור שהדבר מותר.

לכן, גם בשאלת כשרות החלב - אין זה משנה כלל אם חולבים כל פרה בנפרד או שחולבים מספר גדול של פרות יחד. כיוון שאין איסור ודאי לפנינו, הרינו דנים בשאלה זו ככל שאלה של רובא דליתא קמן, ותולים שהבהמות שמהן הגיע החלב שלפנינו הן כולן כשרות ומותרות באכילה, ואל לנו להזקק לבטל את המיעוט שאיננו בנמצא.

ב. סיבה שניה לכך היא שיש לדון על כל פרה בפני עצמה. כיוון שעל כל פרה ופרה קיימת הכרעה שהיא שייכת לרוב, אין בעיה לשתות מחלבן של כל הפרות. לכן גם אם אחר כך נתערב חלב של הרבה בהמות יחד - אין כאן שום חשש, כיוון שכבר הכרענו על כל פרה ופרה שאינה טרפה.

דומה הדבר למקרה שבו נמצאו ברחוב עשר חתיכות, ובעיר קיימות שמונה חנויות המוכרות בשר כשר, ושתי חנויות המוכרות בשר שאינו כשר. וודאי שלא נאמר שיש לפנינו שתי חתיכות

2. כך גם רבי משה פינשטיין, ב"דברות משה", מסביר מדוע רובא דליתא קמן טוב יותר מרובא דאיתא קמן.

אסורות, כיוון שמבחינה סטטיסטית עשרים אחוזים מהבשר שנמצא בעיר אינו כשר. אנו דנים על כל חתיכה וחתיכה בפני עצמה, ותולים שהיא באה מהחנויות הכשרות, ואיננו צריכים "לבטל" את שתי החתיכות ה"אולי אסורות" בשמונה החתיכות הכשרות, אלא הכול מותר, כיוון שכבר הכרענו על כל חתיכה וחתיכה בפני עצמה, וכך גם בנדון דידן³.

רבי מנשה קליין, בשו"ת "משנה הלכות", עסק בשאלת החיוב של הגהת מחשב לספרי תורה על מנת לצאת מחשש טעויות, ובדרך אגב דן גם בשאלת החיוב לצלם את הפרות החולבות ברנטגן על מנת לבדוק שאינן טרפות:

"ואם יבא אחד להחמיר ויאמר באמת שלא נשתה חלב ולא נאכל בשר ולא נברך על המאכלים, והוא יעשה עקסריי (=שיקוף רנטגן) על כל בהמה ועוף ואח"כ יאכל, וילך ויטרוף את כל העולם ויאמר עליהם שהם אוכלי נבילות וטריפות ומברכים ברכות לבטלות מפני שביד ע"י ה'עקסריי מאשינ' (מכונת שיקוף) ומצא שלשים בהמות טריפות למאה, וא"כ נתברר שיש כאן טריפה ודאי בכל מאה בהמות, והיאך נסמוך ונאכל בלי בירור כיון שאפשר לברר ודאי - לא נאבה ולא נשמע לו, וא"כ מ"ש ברכת הנהנין שלא חוששין לבטלתה מברכת התורה (=כוונתו לברכה על ספר תורה שלא נבדק במחשב, והעולה לתורה אולי מברך ברכה לבטלה) ומ"ש איסור טריפות שעובר כל אחד ואחד איסור דאורייתא על כל כזית ורביעית ובכל יום ואין חוששין לה, מפני שהתורה סמכה על הרוב ואין צריך לבדוק יותר, ולא אצריכוהו בדיקה כלל, לא בידי אדם וכ"ש ב'מכונה עקסריי' בלע"ז ואנן לא נתנה לנו תורה רק לעינינו, ולמה ניחוש להמחשב" (יא סימן קיד; יב סימן רסה).

מסקנתו של רבי מנשה קליין היא שיש לסמוך על רוב גם כאשר ניתן לבדוק⁴.

ראויה לציון דעתו של הגאון הרב נחום אליעזר רבינוביץ (שיח נחום סימן מד) המפקפק בנתונים המופיעים בשאלה, שהרי הסטטיסטיקה לא נקבעה על פי פרות שנחלבות עתה, שהן הפרות הטובות והבריאות יותר, אלא בפרות שנחלבו בעבר, ולאחר שירדה תפוקתן נשחטו ונמצאו טרפות. אין בפרות זקנות וחולות אלו, לדעתו, כדי ללמד על כלל הפרות החולבות הבריאות, וממילא השאלה מעיקרא ליתא.

ב. ניתוחי פרות

כעת נדון בנקודות חשובות שקשורות לנושא זה של כשרות החלב בימנו; משום שכיום ניתוחי פרות חולבות הינו דבר שבשגרה, וכתוצאה מהניתוח עלולים להטריף את הבהמה - בעיקר, כתוצאה מניקוב הקיבה⁵. יש לדון בשאלה בהשלכות ההלכתיות של ניתוח כזה.

למרות שניקוב הקיבה נעשה במכוון על ידי מגדלי הפרות, ולדעתם אין בפעולה הניתוחית משום הרעת מצבה של הבהמה, אלא להיפך - לדעתם פעולה זו מצילה את הבהמה, עם כל זה נראה שאין מקום לטענה שהמציאות השתנתה מזמן חז"ל. סברה זו אינה רלוונטית (לקמן נדון בשאלת

3. במנחת אשר (שמות סי' מד) דן בשאלה זו, והתיר מהסיבה הנ"ל.

4. עיין בשו"ע (סי' צט ס"ק ו), והגר"א וה"פרי חדש" (ס"ק כא) מקלים בעניין "חוזר ונעור" בתערובת של מין במינו לח בלח, ואף מצרפים את האיסור הראשון להיתר לבטל את האיסור האחרון.

5. ניתוח לניקוב הקיבה נעשה בעיקר לפרות חולבות. לפעמים, כתוצאה מהצטברות גזים בקיבת הבהמה, הקיבה מתנפחת ועולה למעלה. מציאות זו אינה נוחה לפרה, ומכבידה עליה. היא אוכלת פחות, וממילא תפוקת החלב שלה יורדת באופן משמעותי. מטרת הניקוב הוא להשיב את המצב לקדמותו.

יכולתה של טרפה לחזור לכשרות אם נרפאה), וכך הורו חכמי כל הדורות, ראשונים ואחרונים.

דעת הרשב"א

רבי שלמה בן אדרת נשאל על בהמה שמן הדין אמורה להיות טרפה אבל אנו רואים שהיא חיה יותר מי"ב חודש, אם ניתן לומר שיצאה מגדר טרפה, שהרי הכלל בגמרא הוא "סימן לטריפה י"ב חודש" (חולין נז ע"ב), וכפי שהסביר שם רש"י: "אם כך חיה בידוע שלא נטרפה". רבי שלמה בן אדרת עונה שהטרפות שמנו חכמים הן אסורות ואין ביכולתן לחיות, אפילו על דרך המקרה, והמעיד על כך אינו נאמן ואין מקבלים את דבריו, "וכל מי שמכשיר זה נראה בעיני כמוציא לעז על דברי חכמים". מציאות כזו לא תיתכן לפי רבי שלמה בן אדרת, ולכן אמר שהמעיד על כך התבלבל והחליף בהמה בבהמה, או שטעה בהערכת משך הזמן וטרם עברו י"ב חודשים. אם הוא בכל זאת נשאר איתן בדעתו, נראה שהוא משקר, וכלשון רבי שלמה בן אדרת:

"ויבטל המעיד ואלף כיוצא בו ואל תבטל נקודה אחת ממה שהסכימו בו חכמי ישראל הקדושים הנביאים ובני נביאים, ודברים שנאמרו למשה מסיני" (שור"ת הרשב"א א סימן צח).

דעת הרמב"ם

לעומתו, סובר הרמב"ם שאין לנסות וליישב את המציאות עם ההלכה בנושא זה:

"וכן אלו שמנו ואמרו שהן טריפה, אף על פי שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן ממיטין, ואפשר שתחיה מהן - אין לך אלא מה שמנו חכמים, שנאמר 'על פי התורה אשר ירוך'" (שחיטה פרק י הלכה יג).

בהסבר הדברים, מדוע איננו חוששים למציאות המשתנה, כתב הרב אברהם ישעיהו קרליץ:

"והנה היה צריך להקבע בב' אלפים תורה דיני הטריפות לדורות... והיו קביעות הטריפות כפי השגחתו ית' בזמן ההוא, ואותן המחלות שהיו פרונוקא דמלאכא דמותא בזמן ההוא שלא נתן הקב"ה רפואת תעלה להן, המה הטריפות שאסרתן התורה בין בזמן ההוא ובין בזמן של הדורות הבאים" (חזון איש יו"ד סימן ה).

כעין זה כתב גם הרב משה פינשטיין ב"אגרות משה", (אבה"ע ב סימן ג ענף ב), אלא שלדעתו הרגע שבו נקבעו הטריפות הממיתות הוא זמן מתן תורה. הוא מדגיש שלמרות שהפעולה נעשתה במכוון, אפילו על-ידי רופאים, כדי להציל את האדם או הבהמה, אף על פי כן יחשבו כטרפה. למרות שלעניין דין טרפה באדם פסק הרמב"ם שהמדד הקובע הוא אומדנת הרופאים, מסביר הרב פינשטיין שאין בכך סתירה, כיוון שלעניין טרפות הבהמות מנתה המשנה במפורש את סוגי הטרפות שמנו חכמים, ואם הדין אמור להשתנות מדור לדור ומתקופה לתקופה לא היה למשנה למנותן, כשם שלא מנתה את סוגי הטרפות באדם. להלכה, אין הבדל בין הרשב"א לרמב"ם, ושניהם יאסרו את הבהמה.

ג. 'טרפה אין לה היתר'

כפי שהזכרנו לפני כן יש לדון האם טרפה יכולה לחזור לכשרות אם נרפאה. המציאות בארץ בעניין ניתוחי הפרות החולבות טובה יותר מאשר בחו"ל. הרב זאב וייטמן⁶ סקר את סוגי הניתוחים השונים בארץ ואת מעמדם ההלכתי, והסיק שבארץ גם ללא פיקוח אין לחשוש ולהימנע משתיית

6. "הליכות שדה" 94, עמ' 14-29, ובמיוחד עמ' 23-27.

חלב. מובן שעדיף לפקח על הניתוחים, וזהו המצב כיום בארץ. "תנובה" מפקחת על הניתוחים שנערכים בארץ, כך שכמעט אין חשש לחלב טרפה שמגיע למחלבות. על דרכי הפיקוח על החלב בישראל, עיין במאמרו של הרב זאב וייטמן⁷. בחו"ל הבעיה חריפה יותר, גם בגלל שאין פיקוח על הניתוחים, וגם בגלל העובדה שיש מקומות שבהם נעשים ניתוחים שבהם נוקבים בוודאות את קיבת הבהמה.

נסביר את עיקרי הסוגיות שבהן נחלקו הפוסקים. הגמרא דורשת את איסור אכילת איבר מן הבהמה שיצא מחוץ למעי אמו וחזר קודם שנשחטה מן הפסוק "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו":

"מה תלמוד לומר - לפי שמצינו במעשר שני ובכורים שאף על פי שיצאו חוץ למחיצתן וחזרו - מותרין, יכול אף זה כן? תלמוד לומר טרפה. מאי תלמודא? אמר רבה: כטרפה. מה טרפה, כיון שנטרפה שוב אין לה היתר, אף בשר - כיון שיצא חוץ למחיצתו שוב אין לו היתר" (חולין סח ע"ב).

מברייתא זו משמע שדין פשוט הוא בטרפה, שאינה חוזרת להיתרה. הדין הוא פשוט כל כך, עד שהוא עצמו מהווה מקור לאיסור אכילת איבר שיצא חוץ למעי אמו וחזר, שאין לו מקור ברור לאיסור מלבד ההיקש לטרפה. אלא שהיא גופא קשיא - מנין לגמרא שטרפה שחזרה למצבה הקודם אינה חוזרת לכשרותה? וכי זו הלכה למשה מסיני? נראה שאין רצונה של הברייתא ללמדנו דין בדיני טרפה, אלא להשוות דין איבר שיצא וחזר למציאות של טרפה, ודבר זה הוא פשוט וברור בגמרא, שטרפה אינה חיה, וממילא אין לה היתר. אבל בהמה שסרה ממנה טרפותה ניתן לאכלה כיוון שאינה עוד בגדר טרפה. נראה שמהסוגיה בחולין יש ראייה לכך שטרפה יכולה לצאת מידי טרפותה: "אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: ריאה שנקבה ודופן סותמתה - כשרה. אמר רבינא: והוא דסביך בבשרא" (מח ע"א).

רש"י שם מסביר שהבהמה אינה טרפה כיוון שזו סתימה מעלייטא. מסקנת הגמרא שם היא שקרום שעלה מחמת המכה בריאה, זו סתימה שאינה טובה, והבהמה נשארת טרפה. מסוגיה זו נראה לכאורה שיש פעמים שבהן למרות שהבהמה נטרפה על-ידי נקב בריאה - שזו טרפה שנשנית במשנה (מב ע"א) - אף על פי כן יכולה הבהמה לחזור לכשרותה על-ידי סתימת הנקב בדופן הריאה. וכל מה שמיעטה הגמרא שם הוא מקרום שעלה מחמת המכה, שאינו נחשב לסתימה מעלייטא. אם כן, הכול תלוי באיכות הסתימה של הנקב. במקרה שלפנינו פשוט וברור שתוך ימים ספורים הנקב נסתם היטב ואינו ניכר, והרי זה כריאה שניקבה ודופן סותמתה.

בדעה זו, שטרפה שנרפאה חוזרת לכשרותה, מחזיק הרב רפאל זיסקינד, בעל ה"תורת יקותיאל" (טריפות סימן מד ס"ק ו), הובאו דבריו ב"דרכי תשובה" (יו"ד סימן מד סעיף ו ס"ק ע). גם האדמו"ר מליובאוויטש, הרב מנחם מנדל שניאורסון באגרת לרוגאצ'ובר, מאריך להוכיח דין זה, ולחלוק עליו ("אגרות קודש", אוצר אגרות בנושאים שונים, הוצאה מיוחדת לבני הישיבות, תשס"ז, עמ' מ-מא). בעקבות ניתוחי הפרות בימינו כתב כך גם הרב ישראל בעלסקי במאמרו "בענין שאלת חלב טריפה שנתפרסמה מקרוב" ("מסורה", ג, עמ' סב-עג) וכן הורה גם הגאון הרב נחום אליעזר רבינוביץ'.

⁷ "תחומין" כב, עמ' 468-463; "בנתיב החלב" - סוגיות הלכתיות בתעשיית החלב א, עמ' 112-105, וכן בחלקה הראשון של אותה חוברת, עמ' 25-11, במאמרים העוסקים בשאלת טרפה מניתוח קיסרי ובחשש עירוב חלב טרפה מבהמות מנותחות.

הרב אליעזר יהודה ולדנברג ("ציץ אליעזר" א סימן כד) מחלק בין בהמה שנרפאת בידי שמים ובין בהמה שאדם ריפא אותה. כאשר אדם ריפא אותה - הרי הייתה טרפה בגלל הנקב, ונחלשה מחמתו, ואין בידי הרפואה כדי להוציאה מטרפותה. אבל כאשר עלתה לה ארוכה בידי שמים - הוברר למפרע שמעולם לא הייתה הבהמה טרפה. אם כן נראה שבמקרה שלפנינו גם הוא יכריע שהבהמה אינה טרפה, כי היא מבריאה מעצמה.

כיוון שניקוב הקיבה מתאחה לאחר זמן קצר, ניתן לסמוך על הפוסקים הסוברים שבהמה שנטרפה ולאחר מכן נתרפאה חוזרת לכשרותה, ואין לאסור את החלב.

יחד עם זאת, יש פוסקים שבהמה שנטרפה וחל עליה שם טרפה שוב אינה באה לידי היתר לעולם, וכפי שמשמע מפשט הסוגיה לעיל (חולין סח ע"ב). פוסקים אלו יסבירו את הגמרא בחולין מח ע"א (ריאה שניקבה ודופן סותמתה - כשרה) ששם הבהמה כלל לא נטרפה, בגלל שמעולם לא היה נקב גמור, שהרי עם ניקוב הריאה מיד נסתם הנקב על-ידי הדופן; ושבמקום בו הייתה הבהמה טרפה, ואפילו לרגע, שוב לא תועיל רפואה לבהמה כדי להתירה, וכך לכאורה קורה גם בנידון דידן.

בדעה זו מחזיק רבי יוסף ראזין (הרוגאצ'ובר), כמובא לעיל באגרתו של האדמו"ר מליובאוויטש. בעקבות ניתוחי הפרות בדורנו, כתב הרב מנשה קליין (משנה הלכות יג סימן קיג), שמי שסמך עד עתה על היתרו של הרב פינשטיין בשתיית חלב נכרי, בהסתמך על חוקי המדינה שאוסרים עירוב חלב טמאה בחלב פרה, כמובא ב"אגרות משה" (יו"ד א, סימן מו-מט), לא יוכל לסמוך עוד על כך, כי על ניתוחי הפרות שמטריפים אותם, לשיטתו, אין פיקוח או חוק שאוסר זאת. לכך נוטה דעתו של הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג, וכן נראה מדבריו של הרב זאב וייטמן, במאמרו בתחומין (שם), שחלק על דברי הרב בעלסקי בכמה עניינים, ואנו נעמוד בקצרה על שתי השגות:

הרב בעלסקי רצה להוכיח דבריו שטרפה חוזרת להכשירה לאחר שנרפאה מדברי הגמרא (חולין נד ע"א): "דאי בדרי ליה סמא - חיי". צודק הרב וייטמן בהערותו, שסוגיה זו אינה מוכיחה דבר לענייננו, כיוון שהיא אינה עוסקת בטרפה ודאי שמנו חכמים, אלא באותן סוגי מחלות ומכות שלכאורה ממיתים את הבהמה, למרות שחכמים לא מנו אותם. עובדה זו גורמת לגמרא לשאול מדוע שלא ייכללו גם הם ברשימת הטרפות של חז"ל, ועל כך עונה הגמרא שלגבי מחלות ומכות אלו היה ידוע לחז"ל שהבהמה יכולה להתרפא מהם על ידי תרופות, ולכן אין למנותן כטרפה אפילו אם לא נתרפאו. מסוגיה זו נראה יסוד אחד ברור, והוא שכל סוגי המחלות והמכות שחכמים לא מנו אותן כטרפות הרי זה בגלל שיש להן יכולת להתרפא בדרכי הרפואה, ולכן אפילו אם לא ירפאו אותם והם ימותו - הם לא יהיו טריפה. ניתן לדייק מדברי הגמרא שכל אותן טרפות שמנתה המשנה אין להן כלל יכולת להתרפא, ואפילו על-ידי סמים ותרופות.

אם אכן נבין כך, צדק הרב וייטמן שמדברי הרמב"ם (שחיטה פרק י הלכה יג) נלמד שאפילו אם באחד הדורות ימצאו רפואה לאי אלו מהטרפות - זה לא רלוונטי, כיוון שאין לנו אלא מה שקבעו חכמים. אבל ניתן להבין את דברי הגמרא גם בצורה אחרת: הגמרא אינה מתייחסת למקרה שבו הטרפות נעלמת מן הבהמה, אלא רק למקרה שהבהמה נטרפה ועכשיו היא ממשיכה לחיות על-ידי סמים ורפואות. כך מדויק מלשון הגמרא "אי בדרי ליה סמא - חיי", אבל לא מתרפאת. לכן, במקרה שבו נעלם הנקב יש מקום לומר, שהבהמה כבר אינה מוגדרת כטרפה. כל דברי הרמב"ם מוסבים על מקרה שבו הטרפות נשארה והרופאים טוענים שהבהמה יכולה להמשיך ולחיות כך - ובזה לא נתחשב בדעתם. אבל אם הטרפות נעלמה, אין לנו כלל טרפה לפנינו.

בהערה נוספת מעיר הרב וייטמן, שהבנה זו שטרפה שנרפאה חוזרת להיתרה סותרת את דברי הרמב"ם שהובאו לעיל, שאפילו אם יתברר על-פי חכמת הרפואה שטרפה מסוימת יכולה לחיות - אין בכך כדי להתיר את הבהמה. הרב בעלסקי ודאי לא יחלוק על דברי הרמב"ם הללו, אך נראה שהם אינם מהווים קושי, שהרי הרמב"ם לא כתב שאם הם יתרפאו זה לא יועיל, אלא רק כתב שאם הנקב יישאר והרופאים יאמרו שזה לא מזיק לבהמה והיא יכולה להמשיך ולחיות כך עוד זמן רב - לא ישתנה הדין, כי אין לנו אלא מה שמנו חכמים.

לשיטת פוסקים אלו, נראה שיש לבדוק בכל מקום ומקום את סוגי הניתוחים ואופן ביצועם, ולברר אם הם יוצרים טרפה ודאי או רק ספק טרפה. לכן, במקומות שבהם הניתוחים אינם מטריפים ודאי את הבהמה אלא יוצרים ספק - גם לשיטתם יש להתיר את שתית החלב, כיוון שלהלכה ספק טרפה מותרת לאחר י"ב חודש, וממילא יש לחשוש רק לבהמות שנותחו בשנה האחרונה, ואז הסיכוי להגיע למעלה מ-1/60 הוא נמוך⁸, אלא שלכאורה יש להיזהר מלחלוב פרות ספק אלו במשך י"ב חודש. ואי אפשר להורות על עירובו בשאר החלב, כיוון שאין לבטל איסור לכתחילה. אך להלכה התיירו פוסקים רבים את עירוב החלב של פרות הספק לכתחילה, משתי סיבות עיקריות:

א. הרב צבי פסח פרנק בשו"ת "הר צבי" (יו"ד סימן לו) דן בחשש לטרפותה של בהמה שנותחה על מנת להוציא גזים מהכרס. ראשית הוא מכריע שבהמה זו היא ספק טרפה, ולאחר י"ב חודש היא תצא מספק זה. לאחר מכן, הוא מתיר לבטל את החלב לכתחילה במקום הפסד מרובה (הרב וייטמן⁹ טוען ששפיכת חלב של י"ב חודש היא הפסד של כ-10,000 ש"ח, גם מכירת הפרה לגוי כרוכה בהפסד), למרות שהכלל הוא שאין מבטלין איסור לכתחילה, כיוון שמושקע בפרה חולבת כסף רב, והמכירה לגוי אינה מכסה את ההשקעה (מבוסס על רמ"א סימן קט ס"ק ב).

ב. גם כאשר יש איסור ודאי, אין איסור לבטלו אם אין כוונה לבטלו, כפי שמצאנו בשו"ע (יו"ד סימן פד סעיף יג): "דבש שנפלו בו נמלים - יחממנו עד שיהא ניתן ויסננו". וכתב שם הש"ך (ס"ק לח): "ואין זה משום מבטל איסור לכתחילה, שאסור כדלקמן סימן צט, שאין כוונתנו אלא לתקן הדבש". לכן, כיוון שרוב הרפתנים בארץ אינם שומרי תורה ומצוות, והם אינם מבינים את מושג הביטול, אין כוונתם אלא לחלוב את החלב ולערבו על מנת לשווקו ולא על מנת לבטלו, וממילא אין בזה איסור, כמו בדבש¹⁰.

במקומות שבהם הניתוחים, לשיטתם, מטריפים את הבהמה באופן ודאי, נראה שיש לבדוק אם בעדר יש שישים כנגד אותם הפרות המנותחות, ואם יימצא כי אין שישים כנגדם - אין להתיר את החלב בשתייה. אם ימצא בעדר שישים כנגד הפרות המנותחות, החלב האסור בטל במותר, והכול מותר לשתייה, כמבואר בשו"ע (יו"ד סימן פא סעיף ב): "ואם היתה (=הטריפה) בעדר עם בהמות אחרות, ונתערב חלבה עם חלב האחרות, הולכים בו אחר שיעור שישים". ומוסיף הרמ"א:

"ואם יש ס' בהמות בעדר, ולא ידעינן בודאי שחלב מן הטריפה היא יותר מחלב אחת האחרות, אמרינן מסתמא דאיכא שישים, ומותר".

כלומר, אין צורך לברר שיש שישים כנגד כמות החלב של הטרפה, אלא אנו מניחים שהבהמות נותנות כמות זהה של חלב, אלא אם ידוע שהטרפה נותנת יותר חלב.

8. הרב זאב וייטמן, חלב נכרים בימינו, מתוך "תחומין" כב, עמ' 468-455, ובעיקר עמ' 463-459.

9. ב"הליכות שדה", שם, הערה 11.

10. הרב דב לנדאו, ביטול חלב טריפות, מתוך: "בנתיב החלב" - סוגיות הלכתיות בתעשיית החלב קובץ א, עמ' 25-20.

כל שנותר לברר הוא אם ראוי להחמיר ולא לאכול איסור שהתבטל בהיתר. רבי אברהם צבי הירש (פתחי תשובה יו"ד ס"ק י) הביא שתי דעות בעניין זה: א. רבנו יונה ב"א איסור והיתר הארוך" (כלל נז, סימן טו) כתב: "וכן אם יש איסור... ויש ס' ומכל כה"ג ולהרחיק עצמו מכל דבר כיעור מצוה היא", כלומר יש עניין בחומרה זו. ב. בספר "סלת המנחה" מובא בשם "תורת האשם": "דמי שרוצה להחמיר לנהוג איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו אמוראי, כגון מה שנתבטל בששים... הוי כמו אפיקורסות, ויצא שכרו בהפסדו". ומלשון הרמ"א נראה לכאורה לדייק כדעה זו, שכתב: "בהמה שהורה בה חכם מסברא ולא נמצא הדין בפירוש שהיא מותרת - בעל נפש לא יאכל ממנה", משמע שאם נמצא בהלכה היתר מפורש, כגון ביטול בשישים - אין להחמיר. אלא שמסביר רבי אברהם צבי הירש שם את דברי הרמ"א גם אליבא דרבנו יונה, וכוונתו שדבר שנמצא בהלכה בפירוש להיתר אין חיוב אפילו על בעל נפש להחמיר שלא לאכלו, ומכל מקום אם רוצה להחמיר גם בזה - מצווה היא. בדעה שאין מקום לחומרה זו מחזיק גם הרב צבי אלימלך שפירא מדינוב, בעל "בני יששכר". למרות שנימוקו אינו הלכתי אלא קבלי הוא מסיק ממנו הוראה למעשה, וכך הוא כותב (מאמר חדש אדר, מאמר ב, שקל החדש דרוש ז):

"הוא ית"ש יודע אשר הניצוץ הטמון באותה חתיכה האסורה ביחוד יכול להתברר על ידינו. הנה ית"ש מזמין שתיפול החתיכה האסורה כזאת לתוך היתר, ותתבטל, ואכול יאכלו אותה ע"פ התורה, ותתברר הניצוץ הזה... על כן, לדעתי הצעירה, אין זה מדרך החסידות מה שכמ' אנשים נוהגים סלסול בעצמם, שלא לאכול משום מאכל שהיה עליו שאלת חכם, הגם שהוא דבר פשוט ומבואר דינו להיתר, כגון ע"י תערובת בששים וכיוצא, כי לדעתי אדרבא מצוה הוא, יאכלו עניים וישבעו".

ד. סיכום

עסקנו בשאלת כשרות החלב בימינו; יסוד השאלה הוא משום שכיום, סטטיסטית, כעשרים אחוז מהפרות הן טרפות, וחלב של בהמה טרפה אסור.

מכיוון שלשם הגדרת טרפה יש צורך בוודאות הלכתית-מציאותית ולא וודאות סטטיסטית, וכן משום שאנו דנים על כל בהמה בפני עצמה, חלב הפרות מותר לכתחילה. זאת חרף הניתוחים שעושים היום לפרות חולבות - משום שניקוב הקיבה מתאחה לאחר זמן קצר, ניתן לסמוך על הפוסקים אשר סוברים שבהמה שנטרפה ולאחר מכן נרפאה חוזרת לכשרותה ואין לאסור את החלב.